

Osnovni zakoni i njihove odredbe u definiranju sestinstva

Basic laws and their regulations to define the nursing practice

Renata Volkmer Starešina¹, Irena Barbarić², Željka Cindrić³, Ivana Piščenc⁴

¹Thalassoterapia Crikvenica, Gajevo šetalište 21, 51260 Crikvenica, Hrvatska

¹Thalassoterapia Crikvenica, Gajevo šetalište 21, 51260 Crikvenica, Croatia

²Zavod za dječju kirurgiju i ortopediju, Klinički bolnički centar Rijeka, Lokalitet Kantrida, Istarska 43, 51000 Rijeka, Hrvatska

²Department for pediatric surgery and orthopedy, University Hospital Centre Rijeka, Locality Kantrida, Istarska 43, 51000 Rijeka, Croatia

³Privatna praksa zdravstvene njege u kući Željka Cindrić, Stara cesta 57, 47300 Ogulin, Hrvatska

³Private practice of health care at home Željka Cindrić, Stara cesta 57, 47300 Ogulin, Croatia

⁴Škola za medicinske setra Vinogradska, Vinogradska 29, 10000 Zagreb, Hrvatska

⁴Nursing School Vinogradska, Vinogradska 29, 10000 Zagreb, Croatia

Sažetak:

Deontologija [grč. *deon*, što treba biti, i *logos*, riječ, govor] znanost je o dužnostima o onome što treba činiti kao empirijsko istraživanje o različitim posebnim dužnostima koje odgovaraju raznovrsnim prilikama u životu (npr. medicinska deontologija, deontologija profesije medicinske sestre). Danas su medicinske sestre ravnopravni suradnici u multisdisciplinarnim zdravstvenim timovima. U sestinstvu postoje mnogobrojni zakoni koji uređuju postupke, djelokrug rada, ponašanje, odnose članova zdravstvenog tima, te je broj zakona povezanih sa znanostu o sestinstvu znatan, te je iste potrebno kontinuirano poboljšavati. Za svrhe poboljšanje potrebno je objavljivati nove spoznaje iz svakodnevnog rada. Ovaj članak opisuje naša iskustva.

Da bi mogle kvalitetno obavljati sestinsku djelatnost, sukladno potrebama društva, osim kompetencija koje moraju posjedovati medicinske sestre moraju poznavati pravnu regulativu profesije, ali i obveze koje imaju, i to prema zakonskim okvirima koje se nalaze u zakonodavstvu Republike Hrvatske. Prema smjernicama Međunarodnog savjeta medicinskih sestara [engl. International Council of Nurses-**ICN**], osnovne vještine medicinske sestre su zbrinjavanje bolesnih, zagovaranje potreba i prava pacijenta, osiguravanje sigurnog radnog okruženja, istraživački rad, sudjelovanje i utjecanje na oblikovanje zdravstvene politike, menadžment i edukacija. Sve navedeno pravno je regulirano u pozitivnim zakonima Republike Hrvatske [RH]. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o pravima pacijenata reguliran je odnos u zbrinjavanju pacijenata. Istraživački rad regulira se Zakonom o sestinstvu u kojem je definirano koji je stupanj sestinske struke potreban za određene kompetencije. Istraživački rad u sestinstvu najviši je stupanj sestinskog školovanja, tj. kompetencije se dobivaju na diplomskom studiju i/ili sveučilišnom studiju. Kompetencije koje uključuju menadžment i edukaciju uređene su zakonima i pravilnicima RH. Sestinstvo je struka u kojoj je donesen Zakon o sestinstvu među prvim zakonima u RH [Hrvatski sabor - 9.7.2003. (NN 121/03, 117/08, 57/11)]. Zakon o sestinstvu sadržava opće odredbe, opisuje obim djelatnosti medicinske sestre, potrebe i pravila obrazovanja, uvjete za obavljanje specijalističkih djelatnosti, dužnosti i kompetencije medicinskih sestara, kontrolu kvalitete, djelokrug rada Hrvatske komore medicinskih sestara [HKMS], kaznene odredbe te prijelazne i završne odredbe. Sestinstvo kao struka zadovoljavajuće je definirano pozitivnim zakonima Republike Hrvatske.

Ključne riječi: sestinstvo • zakonodavstvo • zdravstvena skrb • pacijenti

Kratki naslov: Zakonodavstvo i sestinstvo

Abstract:

Deontology [Gk. *Deon*, what should be, and *logo*, word, speech] is the science of positions on what should be done, as empirical research on various special duties that correspond to various situations in life [medical deontology; nursing deontology]. Today, nurses are equal collaborators in multidisciplinary health teams. In nursing, there are numerous laws governing the procedures, scope of work, behavior, relationships among health care team members and the number of laws related to the science of nursing are significant and at the same it is necessary to continuously improve. For the purpose of improving it, it is necessary to publish new findings from everyday nursing work. This article describes our experience. To be able to perform quality nursing activity, according to the needs of society, nurses must have specific competences, be familiar with the legal regulation of the profession, but also with their obligations, according to the legal framework provided by the Croatian legislation. According to the guidelines of the International Council of Nurses [**ICN**], basic skills of nurses are namely: provision of health care , advocating for the needs and rights of the patient, ensuring a safe working environment, research, participation in shaping and influencing health policy, management and education. All of the above is legally regulated by the applicable laws of the Republic of Croatia [RH]. Health Care Act and the Act on Patients' Rights is regulated in relation to patient care. The research work is regulated by the Law on Nursing, which defines what level of nursing profession is necessary for specific competencies. Research in Nursing is the highest level of nursing education, ie. competences obtained at the graduate level and/or university study. Competencies which include management and training are regulated by the laws and regulations of the Republic of Croatia. Nursing is a profession in which the appropriate laws were passed among the first laws of the Republic of Croatia [Croatian Parliament - law of 07/09/2003. (adopted laws 121 / 03 , 117 / 08 , 57/ 11)] . Nursing laws contains general provisions, describes the scope of activities of nurses, education requirements and rules, conditions for carrying out specialist activities, responsibilities and competencies of nurses, quality control, workflow of Croatian Nursing Chamber [CNC], criminal provisions and transitional and final provision. Nursing as a profession is satisfactorily defined through positive Croatian laws.

Key words: nursing • laws • health care • patients

Running head: Law and nursing

Received April 30th 2014;

Accepted May 3rd 2014;

Autor za korespondenciju/Corresponding author: Renata Volkmer Starešina, Priska 49, 51250 Novi Vinodolski, Croatia • Tel: +385 51 407 666 • Fax: +385 51 785 062 • Mob: +385 91 582 5813 • E-mail: renata.staresina@gmail.com

Uvod / Background

Obrazovanje medicinskih sestara, stručno osposobljavanje, djelokrug rada, radni uvjeti i odnosi prema pacijentima definirani su u jedanaest zakona i sedam pravilnika Republike Hrvatske [RH], kao i kolektivnim ugovorom za djelatnost zdravstva. Svi su zakoni međusobno povezani i opisuju djelatnost sestrinstva. Za učinkovitu uporabu u svakodnevnom radu potrebno je poznavanje pravilne primjene određenog članka zakona, jer svaki zakon nije samostalan, nego ga je potrebno tumačiti u djelokrugu svekolike pravne regulative. Primjerice, u jednom zakonu piše dio koji je definiran drugim zakonom ili pravilnikom, a u trećem se može iščitati još nešto, pa tako da bismo dobili pravilnu, a u zakonskim okvirima „sliku“ određenog članka koji nas zanima, potrebno ga je potražiti u većem broju zakona. Već spomenute opće odredbe Zakona o sestrinstvu odnose se na sve medicinske sestre, na svim razinama zdravstvene zaštite, te na medicinske sestre koje sudjeluju u obrazovnim procesima, i to na svim stupnjevima.

Primjerice, potrebni uvjeti za radno mjesto pomoćnice ravnatelja za sestrinstvo definirani su u pet zakona: Zakon o sestrinstvu (NN, br. 121/03, 117/08 i 57/11) [2]; Zakon o radu (NN 149/09, 61/11, 82/12, 73/13) [4]; Zakon o zdravstvenoj zaštiti (NN broj 150/08, 71/10, 139/10, 22/11, 84/11) [5]; Zakon o plaćama u javnim službama (NN 27/01, 39/09) [6]; Uredba o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama (NN 25/13, 72/13, 151/13 i 09/14) [7].

Što sve navedeno znači u svakodnevnom radu?

Zakon o zdravstvenoj zaštiti propisuje da ravnatelj u bolnicama imaju glavnu sestru koja je pomoćnik ravnatelja za sestrinstvo, i iz toga proistječe koje kvalifikacije ona mora imati da bi zadovoljila uvjete toga radnog mjesta. Zakon o plaćama u javnim službama definira koja su to radna mjesta I., II. ili III. vrste te potrebne razine obrazovanja. Pomoćnik ravnatelja za sestrinstvo radno je mjesto I. Vrste, što je određeno Uredbom o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama, koja propisuje da za to radno mjesto radnik mora imati VII. stupanj obrazovanja. Zakon o sestrinstvu propisuje razine školovanja sestara u kojem magistre sestrinstva svojim obrazovanjem stječu kompetencije potrebne za obavljanje istoga. Zakon o radu propisuje da se na radno mjesto ne smije zaposliti radnik koji Zakonom ne udovoljava tražene uvjete. Naravno, ovo se ne odnosi samo na navedeno radno mjesto, nego na sva radna mjesta u zdravstvu.

Prilikom tumačenja zakona, pravilo je da se u hijerarhiji tumačenja i primjene na vrh stavljaju / tumače zakoni koje je donijela Republika Hrvatska, zatim slijedi Kolektivni ugovor za djelatnike u javnim službama, nakon toga granski Kolektivni ugovor za djelatnost zdravstva, te na posljednjem mjestu Pravilnici koje donosi Ustanova u kojoj zaposlenik izvršava svakodnevne radne zadatke. Zakonom je propisano da se uvijek primjenjuje onaj zakon koji je za radnika povoljniji.

S obzirom na velik broj zakona i pravilnika koje se odnose na djelokrug sestriinske profesije, oni se mogu podijeliti na kategorije, i to:

1. obrazovanje;
2. zdravstvena zaštita;
3. prava pacijenata.

Napominjemo da ovo nije službena podjela zakona, nego napisana radi bolje preglednosti teksta.

Obrazovanje / Education

Obrazovanje medicinskih sestara započinje srednjoškolskim obrazovanjem te se nastavlja na dodiplomskom studiju sestrinstva, kao i na diplomskom sveučilišnom studiju sestrinstva. Nakon završene srednje škole medicinske sestre obvezne su odraditi pripravnički staž koji je definiran Pravilnikom o pripravničkom stažu zdravstvenih djelatnika [NN br. 18/94, 20/94, 21/95, 47/95, 39/96, 62/96, 58/99, 130/99 i 11/03.] [8] u trajanju od jedne godine, te zatim položiti stručni ispit. Ovaj dio obrazovanja određuje se Zakonom o sestrinstvu. **Citat:** „Ovim se Zakonom uređuju sadržaj i način djelovanja, standard obrazovanja, uvjeti za obavljanje djelatnosti, dužnosti i kompetencije, kontrola kvalitete i stručni nadzor nad radom medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj“... „Temeljnu naobrazbu medicinske sestre stječu uspješnim završetkom strukovnog obrazovanja za zanimanje medicinska sestra, u skladu s važećim propisima Republike Hrvatske.“... [2]. Nadalje, Pravilnikom o specijalističkom usavršavanju medicinskih sestara – medicinskih tehničara [NN broj 139/09 i 32/12], utvrđuju se grane specijalizacije, trajanje i program specijalizacija i užih specijalizacija, mjerila za prijam specijalizanata, način polaganja specijalističkog ispita, odnosno ispita iz uže specijalizacije za medicinske sestre – medicinske tehničare te mjerila koja moraju ispunjavati zdravstvene ustanove za obavljanje specijalizacija, odnosno užih specijalizacija za medicinske sestre/ medicinske tehničare. **Citat:** „Specijalizacija i uža specijalizacija jest oblik organiziranog stjecanja teorijskih i praktičnih stručnih znanja i znanstvenih spoznaja prema propisanom programu koja se može obavljati samo u ovlaštenim zdravstvenim ustanovama“ [9].

Osim završenih razina školovanja, medicinske sestre dužne su obavljati i trajno stručno usavršavanje koje je propisano Zakonom o sestrinstvu, a čija je nadležnost u organizaciji Hrvatske komore medicinskih sestara [HKMS], koja medicinskim sestrama izdaje “dozvole za rad”, tj. licencije. Nakon položenog stručnog ispita, medicinske sestre dobivaju licenciju za rad, čija valjanost iznosi šest godina, te su tijekom tih šest godina dužne aktivnim i pasivnim sudjelovanjem na predavanjima, seminarima, simpozijima, kongresima, educirati i obnavljati svoja znanja, stjecati nova, te na taj način skupljati bodove potrebne za obnovu licencije, a koja je uvjet da mogu biti u radnom odnosu. Zakon o sestrinstvu čl.12. **Citat:** “Medicinske sestre dužne su stalno obnavljati stečena znanja i usvajati nova znanja u skladu s najnovijim dostignućima i saznanjima iz područja sestrinstva. Trajno stručno usavršavanje provodi se sudjelovanjem na stručnim seminarima, tečajevima i stručnim skupovima. Sadržaj, rokove i postupak trajnoga stručnog usavršavanja i provjere stručnosti medicinskih sestara općim aktom propisuje Hrvatska komora medicinskih sestara“ [2]. Dodatno usavršavanje može se provoditi u zdravstvenim ustanovama

vama, ustanovama koje provode strukovno obrazovanje i visokim učilištima. **Citat:** „poslodavac je obavezan omogućiti stručno usavršavanje u opsegu potrebe za obnavljanje odobrenja za samostalan rad.“

Zdravstvena zaštita /Health care

Citat: „Medicinske sestre svoju djelatnost provode na svim razinama zdravstvene zaštite, sukladno standardima koje će pravilnikom utvrditi ministar nadležan za zdravstvo“ [2].

Dužnosti medicinske sestre definirane su Zakonom o sestrinstvu i odnose se na: primjenu svih dostupnih znanja iz područja sestrinstva, primjenu metoda rješavanja problema u provođenju zdravstvene njege koje zahtijevaju vještini analitičkog kritičkog pristupa, postupanje po utvrđenim pravilima i protokolima za provođenje postupaka u zdravstvenoj njezi, provedba zdravstvene njege po utvrđenom planu njege, primjenjivanje, provođenje i evidentiranje od liječnika ordinirane lokalne, peroralne i parenteralne terapije, pravodobno izvješćivanje liječnika u slučaju nastupa komplikacija primijenjene terapije, provedba postupaka iz područja zaštite zdravlja i prevencije bolesti.

Zakon obvezuje medicinske sestre na evidentiranje svih provedenih postupaka kroz unaprijed dogovorene obrasce i dokumente koji se jednostavno povezuju u sestriinsku dokumentaciju. Sestriinska dokumentacija skup je podataka koji služe kontroli kvalitete planirane i provedene zdravstvene njege. Na području Republike Hrvatske postoji dokumentacija pod nazivom Sestriinska lista, izdana od HKMS, a odobrena od ministra zdravlja RH, te se kao takva može koristiti na svim područjima zdravstvene zaštite uz minimalne modifikacije specifičnih dijelova. Vođenje sestriinske dokumentacije kojom se evidentiraju svi provedeni postupci tijekom 24 sata, što određuje Pravilnik o sestriinskoj dokumentaciji u bolničkim zdravstvenim ustanovama (NN 79/11) [10], pravodobno izvješćivanje liječnika o stanju bolesnika, posebice o promjeni zdravstvenog stanja, pristupanje postupku oživljavanja u slučaju odsutnosti liječnika, čuvanje profesionalne tajne, poštovanje prava bolesnika i poštovanje vjerskih načela pacijenta koje je definirano u Zakonu o zaštiti prava pacijenata (NN 169/04, 37/08) [11], poštovanje etičkog kodeksa medicinskih sestara, suradnja sa svim članovima tima, čuvanje ugleda ustanove (poslodavca) definirano je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, ekonomično i učinkovito korištenje pribora i opreme i djelovanje u interesu bolesnika.

Sve navedeno opet je definirano različitim Pravilnicima i Uredbama koje je donijela Vlada i Ministarstvo zdravlja RH, dok su ostale specifičnosti definirane internim pravilnicima koje donose Ustanove za svoje zaposlenike. Napominjemo, da svi interni pravilnici moraju biti u skladu sa Ustavom i pozitivnim zakonima RH. Zbog opterećenosti u izvršavanju svakodnevnih radnih zadataka, medicinske sestre ne mogu uvijek iščitati sve opisane zakone i pravilnike, no radom i uvođenjem novih postupaka u praksu (npr. Sestriinsko otpusno pismo), dolazi do povećanja stupnja poznavanja navedenih pravilnika i zakona.

Medicinska sestra - magistra sestrinstva ima ovlasti educirati sve razine medicinskih sestara, provoditi znanstveni rad, organizirati i upravljati osobljem, materijalnim sredstvima

te sustavima podrške u sklopu svog autonomnog područja djelovanja zdravstvene njege, te na svim razinama zdravstvene zaštite i socijalne skrbi upravljati sustavom kvalitete zdravstvene njege te vršiti njezinu procjenu.

Prava pacijenata/Patients rights

Zakonom o zaštiti prava pacijenata (NN 169/04, 37/08) [11] određuju se prava pacijenata prilikom korištenja usluga zdravstvene zaštite te način zaštite i promicanja tih prava.

Navedenim zakonom, pacijent je svaka osoba, bolesna ili zdrava, koja zatraži ili kojoj se pruža određena mjera ili usluga u cilju očuvanja i unaprjeđenja zdravlja, sprječavanja bolesti, liječenja ili zdravstvene njege i rehabilitacije. Da bi mogle kvalitetno i sukladno zakonskim propisima navedenim u ovom Zakonu obavljati svoj posao, potrebno je da su medicinske sestre upoznate i s ovim Zakonom. Pritom moraju imati u vidu najvažnije načelo, tj. načelo humanosti zaštite prava pacijenata, koje se ostvaruje osiguravanjem poštovanja pacijenta kao ljudskog bića, osiguravanjem prava na fizički i mentalni integritet pacijenta, zaštitom osobnosti pacijenta, uključujući poštovanje njegove privatnosti, svjetonazora te moralnih i vjerskih uvjerenja. Odnos između medicinske sestre i pacijenata važan je u svim fazama sestriinskog rada, jer on istodobno mora biti terapijski i profesionalan, te usmjeren ka postizanju pacijentovih potreba, pri čemu medicinska sestra treba poštovati pacijentovu jedinstvenost i individualnost.

Hrvatska komora medicinskih sestara/ Croatian nursing chamber

Članak 25. opisuje HKMS kao strukovnu samostalnu organizaciju medicinskih sestara

s osobinama pravne osobe i javnim ovlastima. HKMS promiče, zastupa i usklađuje interese medicinskih sestara pred državnim i drugim tijelima u RH i u međunarodnoj zajednici; HKMS ima svoj grb, znak, pečat i žigove; sjedište HKMS je u Zagrebu. Nadalje, HKMS ima organizacijsku ulogu u svim stručnim programima usavršavanja medicinskih sestara, sva zbivanja u sestrinstvu moraju biti pravodobno najavljena, a dio sredstava kojima se skupovi organiziraju mora biti uplaćen na račun HKMS. HKMS se financira iz članarina svih medicinskih sestara, i to s 0,40 % od neto plaće. Svaka medicinska sestra i tehničar moraju biti članovi HKMS, jer im ona kao krovno strukovno tijelo izdaje Licencije za samostalan rad u trajanju od 6 godina [90 bodova]. Trajnim educiranjem prikupljaju se bodovi koji na godišnjoj razini moraju imati zbroj od 15, a nakon isteka Licencije, ako nema dovoljno bodova, medicinska sestra /tehničar mora polagati stručni ispit da bi ponovno dobila Licenciju.

Kaznene odredbe / The Penalty Provisions

Zakon o sestrinstvu propisuje kaznene odredbe u novčanim vrijednostima, od 3.000,00 do 10.000,00 Kn, i to u slučajevima:

Ako se medicinska sestra/tehničar ogriješe o obaveznom čuvanju profesionalne tajne; ako obavlja djelatnost, a nemaju Licenciju za samostalan rad izdanu od HKMS-a; ako obavlja djelatnost, a nije upisana u registar HKMS-a; ako

onemogućava provođenje stručnog nadzora te ako ne ukloni nedostatke koje je utvrdio stručni nadzor. Medicinska sestra čini težu povredu radne dužnosti ako svojim nemarom, neznanjem i nepravilnim postupcima uzrokuje štetu pacijentovom zdravlju; ako promijeni ordiniranu liječničku terapiju i ako svjesno i namjerno učini materijalnu štetu. Medicinske sestre i tehničari ne smiju provoditi postupke koji nisu propisani u njihovom djelokrugu rada. Izuzetak od odgovornosti medicinske sestre/tehničara pojava je kada se ne može provesti zdravstvena skrb i dati ordinirana terapija jer poslodavac nije osigurao odgovarajuće lijekove i materijal za provođenje minimalne zdravstvene njege. U tom slučaju dužna se odmah pismeno očitovati i izvijestiti nadređenu osobu [2].

Nedostatci zakonske regulative RH koje je potrebno ispraviti / Disadvantages of legislation in Croatia which need to be corrected

Visokoobrazovane medicinske sestre u RH suočene su sa znatnim nedostatkom/pogreškom pravne regulative koji ih u Zakonu ne priznaje kao samostalnu struku, pa je tako i najnovija Uredba o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama (NN 09/14) [7] u potpunosti izostavila medicinske sestre s popisa zdravstvenih djelatnika koji su stekli ili mogu steći stupanj visoke stručne sprema. Što to znači? Magistre sestrinstva i diplomirane medicinske sestre ne mogu imati osobni dohodak sukladno stupnju obrazovanja, jer je u sustavu njihov stupanj obrazovanja izostavljen iz Uredbe. Moramo se zapitati kakvu motivaciju imaju medicinske sestre za daljnje obrazovanje i napredovanje.

Zaključak / Conclusion

Najvažniji od svih zakona u sestrinstvu jest Zakon o sestrinstvu. Ostali vrijedeći Zakoni i Propisi navedeni u tekstu, usklađuju djelatnost sestrinstva, i to radi pružanja najbolje zdravstvene usluge i istodobne zaštite pacijenata. Nadalje, zakoni i propisi definiraju potrebne kompetencije, djelokrug rada i uvjete rada medicinskih sestara.

Literatura / References

- [1] Zakon izmjenama i dopunama zakona o sestrinstvu, available at: <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>, retrieved: 2.03.2014.
- [2] The ICN code of ethics for nurses, International Council of Nurses Revised 2012, available at: http://www.icn.ch/images/stories/documents/about/icncode_english.pdf, retrieved: 2.03.2014.
- [3] Zakon o fizioterapeutskoj djelatnosti, available at : <http://www.zakon.hr/z/398/Zakon-o-fizioterapeutskoj-djelatnosti>, retrieved: 2.03.2014.
- [4] Zakon o radu, available at: <http://www.zakon.hr/z/307/Zakon-o-radu>, retrieved : 2.03.2014.
- [5] Zakon o zdravstvenoj zaštiti, available at: <http://www.zakon.hr/z/190/Zakon-o-zdravstvenoj-za%C5%A1titi>, retrieved: 2.03.2014.
- [6] Zakon o plaćama u javnim službama, available at : <http://www.zakon.hr/z/541/Zakon-o-pla%C4%87ama-u-javnim-slu%C5%BEbama>, retrieved 2.03.2014.
- [7] Uredba o nazivima radnih mjesta i koeficijentima složenosti poslova u javnim službama available at: <http://www.propisi.hr/print.php?id=3049>, retrieved: 2.03.2014.
- [8] Pravilnik o pripravničkom stažu zdravstvenih djelatnika, available at: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_10_124_2672.html, retrieved : 2.03.2014.
- [9] Pravilnik o specijalističkom usavršavanju medicinskih sestara – medicinskih tehničara, available at: http://www.zdravlje.hr/zakonodavstvo/zakoni_i_pravilnici/pravilnici2/pravilnici_zakon_o_zdravstvenoj_zastiti, retrieved : 2.03.2014.
- [10] Pravilnik o sestrinskoj dokumentaciji u bolničkim zdravstvenim ustanovama, dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>, retrieved : 2.03.2014.
- [11] Zakon o zaštiti prava pacijenata, available at: <http://www.zakon.hr/z/255/Zakon-o-za%C5%A1titi-prava-pacijenata>, retrieved: 2.03.2014.
- [12] Medicinski fakultet u Rijeci, Katedra za socijalnu medicinu, available at: http://www.medri.hr/katedre/Socijalna%20medicina/sestrinstvo/Socijalno_i_zakonodavstvo/Zakon%20sestrinstvu.ppt. retrieved: 09.03.2014.